

Rozdział V

Dziedzictwo kulturowe

Regulacje prawnomiędzynarodowe i ich implementacja w Euroregionie

Struktury i jednostki terytorialne o charakterze transgranicznym stanowią interesujące pole badawcze, między innymi w zakresie wielokulturowości i dziedzictwa kulturalnego. Z uwagi na różne rozumienie i interpretację takich pojęć i terminów jak dziedzictwo kulturowe (kulturalne), często określane jako narodowe, wspólne, europejskie, a nawet światowe dziedzictwo ludzkości, podjęte badania zmierzają do weryfikacji stosownych pojęć w oparciu o wyrażane na ten temat opinie. Dla realizacji tak zakreślonego celu w związku z Euroregionem „Śląsk Cieszyński” przyjęto metodę badań ankietowych i przeprowadzania wywiadów, która umożliwiłaby lepsze rozeznanie odnośnie do stopnia zarówno rozumienia, jak i implementacji postanowień zawartych w takich aktach prawnych, jak: konwencje UNESCO, konwencje Rady Europy, akty prawne Unii Europejskiej oraz akty prawa polskiego.

Główne obszary badań obejmują próbę wyjaśnienia zagadnień definicyjnych i terminologicznych, uzyskania odpowiedzi na pytania o sposób rozumienia pojęcia „regionalne dziedzictwo kulturowe”, stopień znajomości aktów prawnych, a także wskazanie instytucji podejmującej w Euroregionie „Śląsk Cieszyński” problematykę dziedzictwa kulturowego oraz dziedzin, w których realizowane są stosowne postanowienia aktów prawnych, w pierwszym rzędzie o charakterze międzynarodowym.

Precyzyjne określenie zakresu pojęcia „dziedzictwo kulturowe” wydaje się nie bez znaczenia w kontekście realizacji ochrony tego dziedzictwa jako jednego z praw

człowieka tzw. trzeciej generacji¹. Podobnie bliższe określenie zakresu tego pojęcia jako dziedzictwa narodowego, wspólnego, europejskiego lub światowego może świadczyć nie tylko o społecznej recepcji znaczenia owych pojęć, ale również może mieć stosowne odniesienie do implementacji określonych regulacji prawnych. Można zauważyć coraz bardziej powszechne rozumienie terminu dziedzictwa kulturalnego jako koncentrującego się nie tylko na materialnych wytworach cywilizacji, szczególnie takich jak zabytki i dzieła sztuki, ale także obejmujących niematerialne wartości, jak również środowisko człowieka, w którym przyszło mu żyć. Coraz bardziej zauważalne jest również przekonanie, że bez względu na swoje bliższe konotacje dziedzictwo kulturowe stanowi wartość, którą należy chronić w celu zachowania jej dla przyszłych pokoleń.

Próby zdefiniowania dziedzictwa kulturowego podejmowało i podejmuje wielu autorów z punktu widzenia rozmaitych dziedzin badawczych i naukowych. Spośród publikacji z dziedziny nauk prawnych należy zwrócić szczególną uwagę na książkę Jana Pruszyńskiego, w której autor szczegółowo analizuje tę problematykę i proponuje następującą definicję dziedzictwa kulturowego:

[jest to] zasób rzeczy nieruchomości i ruchomych wraz ze związanymi z nimi wartościami duchowymi, zjawiskami historycznymi i obyczajowymi uznawany za godny ochrony pokoleniom, z uwagi na zrozumiałe i akceptowane wartości historyczne, patriotyczne, religijne, naukowe i artystyczne, mające znaczenie dla tożsamości i ciągłości rozwoju politycznego, społecznego i kulturalnego, dowodzenia prawd i upamiętniania wydarzeń historycznych, kultywowania poczucia piękna i wspólnoty cywilizacyjnej².

1. Podstawowe akty prawne

1.1. Akty prawne UNESCO

Konwencje UNESCO, o charakterze w założeniu uniwersalnym, w różny sposób definiują dziedzictwo kulturowe. Definicje te, skonstruowane na potrzeby konwencji, różnią się między sobą i można zauważyć stopniową ewolucję pojęć takich jak dobro kultury, dobro kulturalne, dziedzictwo kulturalne (kulturowe). Jedną z pierwszych konwencji międzynarodowych odnoszących się do tej materii jest Konwencja ha-

¹ Zob. m.in. R. Stavenhagen, *Cultural Rights and Universal Human Rights*, [w:] *Economic, Social and Cultural Rights*, Dordrecht 1995, s. 63-67; Y. Jegouzo, *Droit du patrimoine culturel immobilier*, Paris 1991; M. Cornu, *Competences culturelles en Europe et principe de subsidiarite*, Bruxelles 1993.

² J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski. Jego straty i ochrona prawna*, t. 1, Kraków 2001, s. 49-50.

ska o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r.³ Miała ona rozwiązać problem uniwersalnej ochrony przedmiotów będących dziedzictwem kulturalnym, mających znaczenie nie tylko narodowe czy europejskie, ale dla całej ludzkości.

Zdefiniowane w Konwencji haskiej „dobra kulturalne” podlegają ochronie bez względu na ich pochodzenie oraz na osobę ich właściciela, a są nimi:

- a) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i zbiory książek, archiwaliów oraz reprodukcji wyżej określonych dóbr;
- b) gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a), takie jak muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie w razie konfliktu zbrojnego dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a);
- c) ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych powyżej, a zwanych w tekście Konwencji „ośrodkami zabytkowymi”⁴.

Określony w powyższym artykule przykładowy katalog dóbr chronionych postanowieniami Konwencji haskiej ma charakter otwarty, należy jednak zaznaczyć, że definicja dóbr kulturalnych nie obejmuje miejsc kultu religijnego, chyba że miejsca te same stanowią budowle o charakterze zabytkowym.

Uwagę zwrócić jeszcze należy na dwa pojęcia, które wystąpiły w definicji z art. 1 – chodzi o „zabytek” i „dzieło sztuki”. Termin „zabytek” wydaje się mieć w art. 1 węższe znaczenie niż pojęcie dobra kulturalnego, Konwencja haska nie precyzuje jednak, w jaki sposób należy rozumieć pojęcie zabytku, pozostawiając tę kwestię do sprecyzowania w ustawodawstwie krajowym. Z kolei termin „dzieło sztuki” należy uściślać nie tyle ustawowo, co z punktu widzenia estetyki, historii sztuki i filozofii. Można zatem przyjąć, że pojęcie dobra kulturalnego jest nadrzędne wobec „zabytku”, z którym związany jest przede wszystkim kontekst historyczny, oraz „dzieła sztuki”, z którym wiąże się przede wszystkim jego znaczenie artystyczne⁵.

³ *Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z regulaminem wykonawczym do tej konwencji*, Haga, 14 maja 1954, Dz. U., 1957, nr 46, poz. 212 – załącznik.

⁴ Nie jest jednak konieczne, aby cały określony ośrodek miał zabytkowy charakter (stanowił wartościową architekturę), lecz wystarczy, by w nim znajdowały się pomniki kultury. Zob. M. Flemming, J. Wojciechowska, *Zbrodnie wojenne. Przestępstwa przeciwko pokojowi, państwu i obronności. Rozdział XVI, XVII, XVIII Kodeksu karnego*, Warszawa 1999, s. 108.

⁵ H. Schreiber, *Rozwój idei ochrony dóbr kulturalnych w czasie konfliktów zbrojnych*, „Informator Polskiego Komitetu Błękitnej Tarczy”, 2007, nr 1, s. 8.

Na uwagę zasługuje ponadto wprowadzona do art. 1 klauzula „wielkiej wagi dla dziedzictwa kulturalnego narodu”, przy czym chodzi tu o znaczenie danego dobra, a nie jego wartość. Klauzula ta pozwala władzom krajowym na określanie, jakie dobra mają znaczenie dla danego narodu, co w konsekwencji pozwala objąć je ochroną niezależnie od materialnej wartości tych dóbr⁶.

Określona w preambule Konwencji haskiej celowość ustanowienia zasad ochrony dóbr kulturalnych w razie wojny wynika ze wzrostu zagrożenia zniszczeniami wojennymi, powiązanego z rozwojem techniki wojennej. Biorąc pod uwagę, że dobra kulturalne stanowią wartości i dziedzictwo narodów, każdy naród bowiem ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej, zachowanie dziedzictwa kulturalnego ma wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata i jest rzeczą doniosłą, by zapewnić temu dziedzictwu ochronę międzynarodową. Konwencja haska miała stworzyć efektywny mechanizm międzynarodowej ochrony dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego. Dokonano w niej jednak rozróżnienia dwóch rodzajów ochrony dóbr kulturalnych – opieki i poszanowania (art. 2), przy czym obowiązek opieki został sformułowany pozytywnie (co należy robić), zaś obowiązek poszanowania – negatywnie (czego należy się wystrzegać). W odniesieniu do opieki art. 3 stanowi, że już w czasie pokoju państwa-sygnatariusze Konwencji zobowiązane są do przygotowania lub utworzenia w ramach swoich sił zbrojnych komórki organizacyjnej lub utworzenia zespołu osobowego o specjalnych kwalifikacjach do czuwania nad poszanowaniem dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. Istnieje również obowiązek upowszechniania treści Konwencji oraz ustanowienia odpowiedzialności karnej lub dyscyplinarnej za naruszenia postanowień konwencyjnych⁷. W zakresie poszanowania dóbr kulturalnych, zgodnie z art. 4, w sytuacji konfliktu zbrojnego państwa-strony mają obowiązek poszanowania dóbr kulturalnych położonych na własnym terytorium oraz terytoriach innych państw-stron Konwencji, przez powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby narazić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie, jak również przez powstrzymanie się wobec tych dóbr od wszelkich aktów nieprzyjacielskich. Zabronione jest także niszczenie dóbr kulturalnych, ich kradzież, rabunek i wszelkie akty wandalizmu wymierzone w te dobra. Konwencja wprowadza ponadto zakaz rekwizycji dóbr kulturalnych i dokonywania jakichkolwiek środków odwetu.

W przypadku Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, zawartej pod auspicjami UNESCO w 1970 r.⁸, definicja „dobra kultury” jest zde-

⁶ *Ibidem*.

⁷ Zob. T. Leśko, *Międzynarodowe ograniczenia w prowadzeniu konfliktów zbrojnych*, Warszawa 1990, s. 220-221.

⁸ *Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury*, Paryż, 17 listopada 1970, Dz. U., 1974, nr 20, poz. 106.

cydowanie bardziej szczegółowa niż w Konwencji haskiej z 1954 r. – w świetle art. 1 omawianej Konwencji dobrami kultury są te dobra, które „ze względów religijnych lub świeckich uznawane są przez każde Państwo za mające znaczenie dla archeologii, prehistorii, literatury, sztuki lub nauki”. Z uwagi na tak zróżnicowany katalog obszarów ludzkiej aktywności dobra kultury zostały podzielone na następujące kategorie:

- a) rzadkie zbiory i okazy z dziedziny zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii; przedmioty przedstawiające wartość paleontologiczną;
- b) dobra mające związek z szeroko rozumianą historią, a także dobra pozostające w związku z historią życia przywódców, myślicieli, naukowców i artystów narodowych oraz ważnych dla narodu wydarzeń;
- c) przedmioty uzyskane drogą wykopalisk archeologicznych (zarówno legalnych, jak i nielegalnych) i odkryć archeologicznych;
- d) elementy pochodzące z rozebranych zabytków artystycznych lub historycznych albo ze stanowisk archeologicznych;
- e) antyki liczące ponad sto lat, takie jak napisy, monety i wyryte pieczęcie;
- f) materiały etnologiczne;
- g) dobra przedstawiające wartość artystyczną (m.in. obrazy, malowidła i rysunki wykonane w całości ręcznie, oryginalne dzieła sztuki posągowej i rzeźby, oryginały rycin i litografii);
- h) rzadkie rękopisy i inkunabuły, dawne książki, dokumenty i publikacje mające szczególne znaczenie, w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- i) znaczki pocztowe, skarbowe i podobnego rodzaju w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- j) archiwa (w tym fonograficzne, fotograficzne i filmowe);
- k) liczące ponad sto lat meble oraz dawne instrumenty muzyczne.

Państwa-strony Konwencji UNESCO z 1970 r. w jej preambule wyraźnie podkreśliły, że dobra kultury są jednym z głównych elementów cywilizacji i kultury narodów i że nabierają one prawdziwej wartości tylko wówczas, gdy znane jest możliwie jak najdokładniej ich pochodzenie, historia i otoczenie. Zwrócili również uwagę na fakt, iż wymiana dóbr kultury między narodami w celach naukowych, kulturalnych i oświatowych pogłębia wiedzę o cywilizacji ludzkiej, wzbogaca życie kulturalne wszystkich narodów i prowadzi do wzajemnego szacunku i zrozumienia między narodami. Przeszkodą na drodze do tego szacunku i zrozumienia jest nielegalny przywóz, wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury, dlatego obowiązkiem każdego państwa jest chronić dobra kultury znajdujące się na jego terytorium przed niebezpieczeństwami kradzieży, nielegalnych wykopalisk i nielegalnego wywozu. Co więcej, w celu zapobiegania tym niebezpieczeństwom konieczne jest, aby każde państwo uświadomiło sobie w jeszcze większym stopniu swój obowiązek moralny poszanowania swego własnego dziedzictwa kulturalnego, jak również dziedzictwa kulturalnego wszystkich narodów. Szczególnie muzea, biblioteki i archiwa – jako instytucje kulturalne – powinny czuwać nad tym, aby ich zbiory były tworzone w oparciu o powszechnie uznane zasady moralne. Wspomniany proceder (nielegalny przywóz, wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury), będący jedną z głównych przyczyn zu-

bożenia dziedzictwa kulturalnego, stanowi problem transnarodowy, dlatego ochrona dziedzictwa kulturalnego może być skuteczna jedynie pod warunkiem jej zorganizowania zarówno na skalę krajową, jak i międzynarodową, przy ścisłej współpracy między państwami. Ponadto państwa-strony zobowiązały się przeciwdziałać wspomnianym nielegalnym praktykom wszelkimi dostępnymi im środkami, w szczególności usuwając ich przyczyny, kładąc kres trwającym praktykom oraz udzielając pomocy w niezbędnym naprawieniu ich skutków.

Kolejna Konwencja UNESCO – w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r.⁹ – zawiera przyjęte przez państwa-strony rozróżnienie na „dziedzictwo kulturalne” i „dziedzictwo naturalne”. Elementy definicyjne pierwszego z tych pojęć, określone w art. 1, tworzą:

- a) zabytki, czyli dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- b) zespoły budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;
- c) miejsca zabytkowe, rozumiane jako dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

„Dziedzictwem naturalnym” są natomiast (art. 2):

- a) pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego;
- b) formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania;
- c) miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna.

Uznanie dóbr naturalnych za dziedzictwo narodów świata stanowi pewne *novum* w konwencjach UNESCO. W preambule omawianej konwencji wyjaśniono jednak, że uszkodzenie lub unicestwienie jakiegokolwiek dobra należącego tak do dziedzictwa kulturalnego, jak i naturalnego stanowi nieodwracalne zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów świata. Co więcej, podkreślono, że niektóre z dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego mają wyjątkowe znaczenie uzasadniające konieczność

⁹ Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, Dz. U., 1976, nr 32, poz. 190.

ich zachowania jako elementu światowego dziedzictwa całej ludzkości, a zatem bez względu na to, którego narodu są one własnością. Znaczenie to potwierdzają międzynarodowe konwencje, zalecenia i rezolucje dotyczące ochrony dóbr kulturalnych i naturalnych. Mimo to państwom-stronom Konwencji pozostawiono pewną swobodę w identyfikowaniu i wyznaczaniu granic wszelkiego rodzaju dóbr, o których wyżej mowa – prawo to przysługuje każdemu państwu-stronie, na którego terytorium znajdują się te dobra (art. 3).

Konwencja UNESCO z 1972 r. stanowi odpowiedź na zniszczenie grożące dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu nie tylko wskutek szkód wywołanych przyczynami tradycyjnymi, lecz także wskutek przeobrażeń społecznych i gospodarczych, które pogarszają sytuację przez jeszcze groźniejsze w skutkach szkody lub zniszczenia. Uznano, że ochrona tego dziedzictwa na szczeblu krajowym jest często niedostateczna ze względu na skalę środków, jakich ona wymaga, i niewystarczalność zasobów gospodarczych, naukowych i technicznych kraju, na którego terytorium znajduje się dobro podlegające ochronie. Niemniej jednak każde państwo-strona ma obowiązek, w świetle art. 4, zapewnienia identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewolucji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdującego się na jego terytorium. Państwa mają się starać spełnić ten obowiązek zarówno własnymi siłami (wykorzystując maksymalnie swoje środki), jak również w razie konieczności korzystając z pomocy i współpracy międzynarodowej, w szczególności w dziedzinach finansowej, artystycznej, naukowej i technicznej. Z kolei na całej społeczności międzynarodowej – biorąc pod uwagę rozmiary i wagę nowych niebezpieczeństw zagrażających dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu – spoczywa powinność uczestnictwa w ochronie dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości przez udzielenie zbiorowej pomocy, która nie zastępując działania danego państwa, będzie je skutecznie uzupełniała.

Ochrona dziedzictwa kulturalnego nie powinna ograniczać się tylko do dóbr materialnych, fizycznych wytworów artystycznej czy naukowej działalności człowieka. Równie istotne jest zapewnienie stosownej ochrony dobrom niematerialnym, które z uwagi na ich znaczenie mogą aspirować do uznania ich za dziedzictwo kulturalne. Dlatego kwestia ta stała się przedmiotem regulacji na poziomie międzynarodowym, w postaci Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturalnego z 2003 r.¹⁰ Cele tej Konwencji wykraczają jednak poza samą ochronę wspomnianych dóbr, obejmując ponadto: zagwarantowanie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturalnego zainteresowanych społeczności, grup i jednostek, działania nakierowane na zwiększenie świadomości znaczenia tego dziedzictwa na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, a także zapewnienie wzajemnego zrozumienia dla takiego dziedzictwa. W konwencji podkreślono również po-

¹⁰ *Convention for the Safeguarding of Intangible Cultural Heritage*, Paris, 17 October 2003, <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>.

trzebę międzynarodowej współpracy i udzielania pomocy w zakresie realizacji powyższych celów.

Niematerialne dziedzictwo kulturalne zdefiniowane zostało w omawianej konwencji jako praktyki, wyobrażenia, ekspresje, wiedza i umiejętności, jak również instrumenty, przedmioty, dzieła rąk ludzkich i obszary kultury z nimi związane, które społeczności, grupy i w niektórych przypadkach jednostki uważają za część swojego dziedzictwa kulturalnego. Niematerialne dziedzictwo kulturalne, przekazywane z pokolenia na pokolenie, stale podlega procesowi odtwarzania, dokonywanemu przez społeczności i grupy w związku z warunkami środowiska, w którym żyją, ich interakcją z naturą oraz ich historią, a także zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, tym samym sprzyjając poszanowaniu różnorodności kulturowej i ludzkiej kreatywności. Postanowienia konwencji odnoszą się jednak wyłącznie do niematerialnego dziedzictwa kulturalnego, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami w dziedzinie ochrony praw człowieka, jak również z wymaganiami wzajemnego poszanowania społeczności, grup i jednostek oraz ze zrównoważonym rozwojem. Tak zdefiniowane niematerialne dziedzictwo kulturalne przejawiać się może m.in. w następujących dziedzinach: ustnej tradycji i ekspresji, włączając w to język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturalnego, odtwarzaniu sztuk, praktykach społecznych, obrządkach i świątecznych wydarzeniach, wiedzy i praktykach dotyczących natury i wszechświata oraz tradycyjnym rzemiośle.

Podstawowa dla omawianej konwencji działalność państw-stron, czyli ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturalnego, ma polegać na przyjęciu środków służących zapewnieniu żywotności temu dziedzictwu, w czym zawiera się identyfikacja, dokumentacja, badania, utrwalanie, ochrona, wspieranie, wzmocnienie, przekazywanie, w szczególności poprzez formalną i nieformalną edukację, jak również rewitalizacja rozmaitych aspektów niematerialnego dziedzictwa kulturalnego. Działalność ta nie powinna jednak w żadnym stopniu być interpretowana jako zmieniająca status lub obniżająca poziom ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego w rozumieniu Konwencji UNESCO z 1972 r., jak również obiektów światowego dziedzictwa, z którym przedmiot niematerialnego dziedzictwa kulturalnego jest ściśle powiązany. Interpretacja omawianej konwencji nie powinna też prowadzić do negatywnego wpływu na prawa i obowiązki państw-stron wynikające z międzynarodowych instrumentów dotyczących praw własności intelektualnej lub wykorzystania zasobów naturalnych.

Początek nowego stulecia wiąże się w działalności UNESCO z nowym, bardziej wszechstronnym i wielowymiarowym spojrzeniem na kulturę. To nowe podejście znalazło swój wyraz w koncepcji różnorodności kulturowej, której założenia i elementy składowe Konferencja Generalna UNESCO zawarła w Powszechnej Deklaracji UNESCO o różnorodności kulturowej, przyjętej jednomyślnie w Paryżu 2 listopada

2001 r.¹¹ W preambule Deklaracji podkreślono, że kultura powinna być postrzegana jako zespół cech duchowych i materialnych, intelektualnych i uczuciowych, charakteryzujących społeczeństwo lub grupę społeczną, i że obejmuje ona, oprócz sztuki i literatury, sposoby życia, formy wzajemnego współżycia, systemy wartości, tradycje i wierzenia. Kultura znajduje się w sercu współczesnej debaty o tożsamości, spójności społecznej i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy, zaś poszanowanie różnorodności kultur, a także tolerancja, dialog i współpraca, w klimacie wzajemnego zrozumienia i zaufania, to jedna z najlepszych gwarancji międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Państwa powinny zatem dążyć do większej solidarności, opartej na uznaniu różnorodności kulturowej, na świadomości jedności rodzaju ludzkiego i na rozwoju wymiany międzykulturowej – zwłaszcza że postępujący proces globalizacji, mimo iż stanowi wyzwanie dla różnorodności kulturowej, tworzy warunki odnawialnego dialogu między kulturami i cywilizacjami.

Czym jednak jest różnorodność kulturowa? Konferencja Generalna nie definiuje wprost tego pojęcia, wyjaśnia natomiast w art. 1, iż różnorodność ta wyraża się w oryginalności i mnogości tożsamości, cechujących grupy i społeczeństwa tworzące ludzkość. Różnorodność kulturowa jest źródłem wymiany, innowacyjności i kreatywności, dlatego jest dla rodzaju ludzkiego równie niezbędna, jak różnorodność biologiczna dla przyrody. W tym znaczeniu stanowi ona wspólne dziedzictwo ludzkości i musi zostać uznana i potwierdzona dla dobra obecnych i przyszłych pokoleń. Co istotne, obrona różnorodności kulturowej stanowi imperatyw etyczny, nieodłączny od poszanowania godności ludzkiej. Nakłada ona obowiązek poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności, szczególnie praw osób należących do mniejszości oraz praw ludności autochtonicznej (art. 4).

Pozostając przy prawach człowieka, należy dodać, że w art. 5 Deklaracji znajduje się odniesienie do praw kulturalnych, stanowiących ramy właściwe dla różnorodności kulturowej. Rozwój różnorodności twórczej wymaga pełnej realizacji praw kulturalnych, w związku z tym każdy człowiek:

- powinien móc wypowiadać się, tworzyć i upowszechniać swoje dzieła w dowolnym języku, a szczególnie w języku ojczystym,
- ma prawo do edukacji i kształcenia na odpowiednim poziomie, w pełni szanujących jego tożsamość kulturową,
- ma prawo uczestnictwa w życiu kulturalnym wedle swego wyboru oraz do realizacji własnych praktyk kulturowych, w granicach narzuconych przez poszanowanie praw człowieka oraz podstawowych wolności.

W Deklaracji nie pominięto też dziedzictwa kulturalnego. W świetle art. 7 u źródeł każdej twórczości leży określona tradycja kulturalna, jednak twórczość rozwija się też w kontakcie z innymi kulturami, dlatego dziedzictwo kulturalne, we wszel-

¹¹ *Powszechna Deklaracja UNESCO o różnorodności kulturowej*, Paryż, 2 listopada 2001, (robocze tłumaczenie deklaracji, przygotowane przez Polski Komitet ds. UNESCO), http://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Powszechna_Dekl_o_roznorodnosci.pdf.

kich swych przejawach, powinno być zachowane, dowartościowane oraz przekazane przyszłym pokoleniom jako świadectwo doświadczeń i dążeń ludzkich, w celu wzbogacania twórczości w całej jej różnorodności oraz budowania prawdziwego dialogu między kulturami.

Z kolei polityczną odpowiedź na istnienie różnorodności kulturowej stanowi pluralizm kultur, który jest nierozzerwalnie związany z kontekstem demokratycznym oraz sprzyja wymianie kulturalnej i rozwijaniu zdolności twórczych, wzbogacających życie społeczne. Każde państwo powinno więc, zgodnie z art. 9 i w poszanowaniu własnych zobowiązań międzynarodowych, określić swą politykę kulturalną oraz wprowadzić ją w życie za pomocą środków działania, które uzna za najbardziej odpowiednie, zarówno gdy chodzi o właściwe wsparcie operacyjne, jak i o ramy legislacyjne. Aby ułatwić państwu realizację polityki kulturalnej, która będzie zgodna z zasadami zawartymi w Deklaracji, Konferencja Generalna UNESCO przyjęła Plan Działania służący wdrożeniu Deklaracji, a jego główne postanowienia znalazły się w załączniku. Główne założenia Planu Działania to 20 punktów określających cele, których realizacja powinna opierać się na współpracy państw członkowskich UNESCO. Wśród nich warto wymienić:

- popieranie wymiany wiedzy i najbardziej odpowiednich działań w zakresie pluralizmu kultur, w celu ułatwienia, w społeczeństwach zróżnicowanych, integracji oraz uczestnictwa osób i grup pochodzących z różnych horyzontów kulturowych (cel 3),
- ochronę dziedzictwa językowego ludzkości oraz wspieranie form wyrazu, twórczości i rozpowszechniania ich w możliwie jak największej liczbie języków (cel 5),
- zachęcanie do różnorodności językowej – przy poszanowaniu języka ojczystego – na wszystkich poziomach nauczania, wszędzie, gdzie to jest możliwe (cel 6),
- uświadamianie, poprzez edukację, pozytywnej wartości różnorodności kulturowej oraz udoskonalanie w tym celu programów szkolnych i kształcenia nauczycieli (cel 7),
- wspieranie różnorodności językowej w przestrzeni cyfrowej oraz ułatwianie powszechnego dostępu – poprzez sieci globalne – do wszelkich informacji należących do domeny publicznej (cel 10),
- opracowanie polityk i strategii ochrony oraz rewitalizacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, w szczególności dziedzictwa niematerialnego i ustnego, oraz walka z nielegalnym obiegiem dóbr i usług kulturalnych (cel 13),
- poszanowanie i ochrona wiedzy tradycyjnej, uznanie wkładu tej wiedzy (szczególnie w dziedzinie ochrony środowiska i zarządzania zasobami naturalnymi) oraz popieranie współdziałania nowoczesnej nauki i wiedzy lokalnej (cel 14),
- rozwijanie polityk kulturalnych zdolnych wspierać zasady wpisane do Deklaracji, obejmujące mechanizmy wspomaganie operacyjnego i/lub odpowiednie

ramy legislacyjne, w poszanowaniu zobowiązań międzynarodowych państw członkowskich (cel 18),

- włączenie różnych sektorów społeczeństwa obywatelskiego do zdefiniowania polityk społecznych mających na celu ochronę i wspieranie różnorodności kulturowej (cel 19).

Rozwinięciem zasad i zobowiązań dotyczących poszanowania i ochrony różnorodności kulturowej, przyjętych w Deklaracji UNESCO z 2001 r., stała się Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, przyjęta w Paryżu 20 października 2005 r.¹² Już w preambule tej Konwencji potwierdzono, iż różnorodność kulturowa jest cechą właściwą ludzkości i stanowi wspólne jej dziedzictwo, powinna być więc szanowana i chroniona z korzyścią dla wszystkich. Przypomniano też, że różnorodność kulturowa, rozwijająca się w warunkach demokracji, tolerancji, sprawiedliwości społecznej i wzajemnego poszanowania między narodami i kulturami, jest niezbędna dla pokoju i bezpieczeństwa w skali lokalnej, krajowej i międzynarodowej, a także dla pełnej realizacji praw człowieka i podstawowych wolności. Dlatego konieczne jest uwzględnienie kultury jako elementu strategicznego narodowych i międzynarodowych polityk rozwojowych oraz międzynarodowej współpracy na rzecz rozwoju. Podkreślono ponadto żywotne znaczenie interakcji między kulturami i twórczości, które zasilają i odnawiają formy wyrazu kulturowego, a także umacniają rolę tych, którzy działają na rzecz rozwoju kultury dla postępu społeczeństwa jako całości.

W przeciwieństwie do Powszechnej Deklaracji o różnorodności kulturowej, Konwencja UNESCO z 2005 r. dokładnie definiuje pojęcie „różnorodność kulturowa”, a co więcej, znaleźć w niej można także inne definicje pojęć ściśle z ową różnorodnością związanych. W świetle art. 4 różnorodność kulturowa odnosi się do wielości form, poprzez które kultury grup i społeczeństw znajdują swój wyraz, zaś sposoby wyrażania kultury przekazywane są w obrębie grup i społeczeństw, a także pomiędzy nimi. Co istotne, różnorodność kulturowa przejawia się nie tylko w zróżnicowanych formach, poprzez które wyraża się, wzbogaca i jest przekazywane – dzięki różnorodności form wyrazu kulturowego – dziedzictwo kulturowe ludzkości, ale także w różnych postaciach twórczości artystycznej, wytwarzania, rozpowszechniania, dystrybucji form wyrazu kulturowego i korzystania z nich, niezależnie od stosowanych środków i technik. Wspomniane „formy wyrazu kulturowego” to formy, które są efektem twórczości jednostek, grup i społeczeństw i które zawierają treść kulturową; natomiast „treść kulturowa” odnosi się do znaczenia symbolicznego, do wymiaru artystycznego oraz do wartości kulturowych, które wywodzą się z tożsamości kulturowych lub je wyrażają. W konwencji pojawia się ponadto pojęcie „międzykulturowości”, które odnosi się do występowania różnych kultur i do równoważnych interakcji między nimi,

¹² Konwencja UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego, sporządzona w Paryżu dnia 20 października 2005 r., Dz. U., 2007, nr 215, poz. 1585.

a także do możliwości tworzenia wspólnych form wyrazu kulturowego na drodze dialogu i wzajemnego poszanowania.

Głównym celem omawianej konwencji jest ochrona i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego (art. 1 lit. a). Wśród innych celów, podporządkowanych celowi głównemu, znalazły się m.in.: tworzenie takich warunków dla kultur, by mogły się w pełni rozwijać i swobodnie na siebie oddziaływać w sposób przynoszący im wzajemne korzyści, zachęcanie do dialogu kultur w celu zapewnienia szerszej i zrównoważonej wymiany kulturalnej na świecie na rzecz wzajemnego poszanowania kultur i szerzenia kultury pokoju, popieranie międzykulturowości w celu rozwijania interakcji między kulturami, promowanie poszanowania różnorodności form wyrazu kulturowego i uświadamianie jej wartości na płaszczyźnie lokalnej, krajowej i międzynarodowej oraz potwierdzenie suwerennego prawa państw do stosowania, przyjmowania i wprowadzania w życie polityk oraz środków, jakie uznają one za stosowne w celu ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego na swoim terytorium. W art. 2 zawarto ponadto zasady przewodnie, którymi powinny kierować się państwa-strony w trakcie realizacji celów określonych w art. 1. Są nimi kolejno:

- zasada poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności (dla ochrony i promowania różnorodności kulturowej szczególne znaczenie mają wolność wypowiedzi, informacji i komunikowania, a także możliwość wyboru form wyrazu kulturowego),
- zasada suwerenności (w zakresie wprowadzania środków i polityk mających na celu ochronę i promowanie różnorodności form wyrazu kulturowego na swoim terytorium),
- zasada równej godności i poszanowania wszystkich kultur (w tym kultur osób należących do mniejszości i kultur ludów autochtonicznych),
- zasada solidarności i współpracy międzynarodowej,
- zasada komplementarności ekonomicznych i kulturowych aspektów rozwoju (kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, dlatego kulturowe aspekty rozwoju są równie istotne jak jego aspekty ekonomiczne),
- zasada trwałego i zrównoważonego rozwoju,
- zasada sprawiedliwego dostępu (do szerokiej i zróżnicowanej gamy form wyrazu kulturowego pochodzących z całego świata, jak również dostęp kultur do środków wyrazu i upowszechniania),
- zasada otwartości i równowagi.

Tak kompleksowe podejście do celów i zasad wyjaśnić można zakresem zastosowania konwencji – w świetle art. 3 konwencję stosuje się „do polityk i środków wprowadzonych przez strony w związku z ochroną i promowaniem różnorodności form wyrazu kulturowego”. Pod pojęciem „polityki kulturalne i związane z nimi środki” rozumieć należy polityki i środki dotyczące kultury, wprowadzane na szczeblu lokalnym, krajowym, regionalnym lub międzynarodowym, bez względu na to, czy są one ukierunkowane na kulturę jako taką, czy też mają wywierać bezpośredni wpływ na formy wyrazu kulturowego jednostek, grup lub społeczeństw, w tym na wytwa-

rzanie, rozpowszechnianie i dystrybucję działalności, dóbr i usług kulturalnych oraz na dostęp do nich (art. 4 ust. 6). Szczególnego znaczenia nabierają tym samym prawa i obowiązki państw-stron w przypadku wdrażania wspomnianych polityk i środków. Muszą być one bowiem spójne z postanowieniami omawianej konwencji (art. 5 ust. 2).

Postanowienia konwencji zezwalają państwom-stronom na wprowadzanie na szczeblu krajowym środków służących ochronie i promowaniu różnorodności form wyrazu kulturowego, uwzględniając przy tym krajowe szczególne uwarunkowania i potrzeby (art. 6 ust. 1). Wśród środków tych, wymienionych w art. 6 ust. 2, znalazły się m.in. stosowne regulacje prawne, środki mające na celu powoływanie i odpowiednie wspieranie instytucji publicznych, środki mające na celu przyznanie publicznej pomocy finansowej, środki służące zachęcaniu i wspieraniu artystów i innych osób, które mają udział w tworzeniu form wyrazu kulturowego, czy środki służące promowaniu różnorodności mediów, w tym za pomocą radia i telewizji publicznej. Co więcej, w konwencji dokonano podziału wspomnianych środków na te, które służą promowaniu form wyrazu kulturowego, i te, które służą ochronie tych form (art. 7 i 8). Do pierwszej kategorii zaliczyć można np. stworzenie warunków zachęcających do wytwarzania, rozpowszechniania i dystrybucji własnych form wyrazu kulturowego oraz do korzystania z dostępu do nich oraz stworzenie warunków do dostępu do różnorodnych form wyrazu kulturowego pochodzących zarówno z terytorium danego państwa-strony, jak i z innych krajów świata. W przypadku środków służących ochronie¹³ państwo-strona może zastosować (zgodnie z postanowieniami Konwencji) wszelkie odpowiednie środki mające na celu ochronę i zachowanie form wyrazu kulturowego w sytuacjach szczególnych, sprawiających, iż formy wyrazu kulturowego na jego terytorium narażone są na ryzyko zniszczenia lub inne poważne zagrożenie bądź też wymagają w jakikolwiek sposób natychmiastowej ochrony.

Dużą wagę przywiązano do wymiany informacji i transparentności w odniesieniu do wprowadzanych środków. W świetle art. 9 państwa-strony zobowiązane są do składania UNESCO (co cztery lata) raportów dotyczących środków wprowadzanych w celu ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego na swoim terytorium i na szczeblu międzynarodowym, mają też obowiązek wyznaczenia punktu kontaktowego odpowiedzialnego za dzielenie się informacjami dotyczącymi konwencji. Z punktu widzenia UNESCO istotna jest również edukacja i uwrażliwianie opinii społecznej – państwa-strony powinny ułatwiać i szerzyć zrozumienie dla wagi ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (zwłaszcza za pomocą programów edukacyjnych), współpracować z innymi stronami oraz z organizacjami międzynarodowymi i regionalnymi dla osiągnięcia wspomnianego celu, a także dokładać starań, by sprzyjać twórczości i zwiększać potencjał produkcyjny

¹³ Zgodnie z art. 4 ust. 7 „ochrona” oznacza wprowadzenie środków mających na celu zachowanie, chronienie i pogłębianie różnorodności form wyrazu kulturowego („chronić” oznacza więc wprowadzać wspomniane środki).

poprzez tworzenie programów edukacyjnych i szkoleniowych oraz wymianę w dziedzinie przemysłów kultury¹⁴ (art. 10). Państwa-strony powinny też zachęcać społeczeństwo obywatelskie do aktywnego udziału w ich wysiłkach zmierzających do osiągnięcia celów konwencji (art. 11). Natomiast w zakresie rozwijania współpracy międzynarodowej państwa-strony powinny starać się umacniać współpracę dwustronną, regionalną i międzynarodową w celu stworzenia warunków sprzyjających promowaniu różnorodności form wyrazu kulturowego, m.in. na rzecz ułatwiania dialogu między stronami w zakresie polityki kulturalnej, zwiększenia potencjału sektora publicznego w publicznych instytucjach kulturalnych w ramach strategii i zarządzania dzięki zawodowej i międzynarodowej wymianie kulturalnej oraz dzięki dzieleniu się najlepszymi praktykami oraz umacniania partnerstwa w ramach społeczeństwa obywatelskiego, organizacji pozarządowych i sektora prywatnego w celu popierania i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego (art. 12).

Ewolucja pojęcia „dziedzictwo kulturalne” doprowadziła do nadania mu, z jednej strony, wymiaru ogólnoswiatowego, czyniąc z niego „wspólne dziedzictwo ludzkości”, z drugiej zaś strony wymiaru ogólnoludzkiego, bowiem prawa kulturalne stanowią obecnie jeden z najbardziej istotnych obszarów praw i wolności człowieka, przysługują każdemu, a ich gwarancja stanowi warunek niezbędny do rozwoju różnorodności kulturowej. Społeczność międzynarodowa zaakceptowała ponadto – obok dziedzictwa kulturalnego – dziedzictwo naturalne, uznając, iż tożsamość kulturowa narodów i społeczności dojrzewa w określonym środowisku naturalnym, sama zaś natura często inspiruje twórców i artystów. Poza tym zespoły przyrodnicze, które nie uległy zmianom wywołanym działalnością człowieka, są świadectwami warunków, w jakich powstała nasza cywilizacja. Istotny krok naprzód w kwestii rozwoju pojęcia „dziedzictwo kulturalne” stanowi też poszerzenie jego zakresu przedmiotowego o niematerialne dziedzictwo kulturalne, które określonym społecznościom bądź grupom zapewnia poczucie tożsamości i egzystencji, co może z kolei przyczynić się do poszanowania i rozwoju różnorodności kulturowej. To zaś zjawisko wiąże się ściśle z pojęciem wielokulturowości, stosowanym wymiennie z takimi określeniami jak: międzykulturowość, transkulturowość, interkulturowość, transgeniczność kulturowa, pogranicze kulturowe. Zarówno w nauce, jak i debacie publicznej i odczuciach społecznych brak jednoznacznego rozumienia tych pojęć¹⁵. Doświadczenie wielokulturowości jest też wielowarstwowe i niejednokrotnie związane z osobistą

¹⁴ Zgodnie z art. 4 ust. 5 „przemysły kultury” oznaczają przemysły wytwarzające i rozpowszechniające dobra lub usługi kulturalne (działalność kulturalna może być celem samym w sobie, ale może też przyczyniać się do wytwarzania dóbr i usług kulturalnych).

¹⁵ K. Lankosz, *Wielokulturowość a kryzys gospodarczy*, [w:] *Aktualne zagrożenia dla wartości związanych z wielokulturowością. Materiały międzynarodowej konferencji naukowej zorganizowanej przez Kancelarię Prezydenta RP i Wyższą Szkołę Administracji w Bielsku-Białej, Wisła, 8-9 maja 2009 r.*, pod red. Z. Macha i I. Głuszyńskiej, Bielsko-Biała 2009, s. 115.

biografią¹⁶. W Konwencji w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego pojawia się co prawda pojęcie międzykulturowości, ale odnosi się ono tylko do występowania różnych kultur i do równoważnych interakcji między nimi oraz do możliwości tworzenia wspólnych form wyrazu kulturowego na drodze dialogu i wzajemnego poszanowania. Można też przyjąć, że dla potrzeb sfery publicznej wielokulturowość to „całościowy kształt idei i założeń oraz wynikających z nich działań politycznych i prawnych w zakresie efektywnego zarządzania problemami społecznymi i politycznymi w społeczeństwie wielokulturowym. Polityka ta zakłada potrzebę uwzględniania w sferze publicznej różnic kulturowych i tożsamości zbiorowych”¹⁷. Należy bowiem pamiętać, że wielość kultur to nie tylko poznawanie innych obyczajów, języków i religii, ale przede wszystkim życie wielokulturowej społeczności we wspólnej przestrzeni społecznej i obywatelskiej¹⁸.

Czy w obliczu idei dziedzictwa kulturalnego o wymiarze światowym, uznawania go za wspólne dziedzictwo ludzkości oraz wzajemnego przenikania się różnych kultur i kształtowania w ten sposób wielokulturowości można jeszcze mówić o tzw. dziedzictwie narodu? Zdaniem Jana Pruszyńskiego używanie tego pojęcia jest pewnego rodzaju uproszczeniem, gdyż obecnie brak w zasadzie narodów „czystych rasowo” i jednolitych kulturowo¹⁹. Takiej interpretacji można przeciwstawić dbałość o podtrzymanie tożsamości narodowej, budowanej w oparciu o dziedzictwo kulturowe, czy też wspólnej tożsamości europejskiej.

1.2. Konwencje Rady Europy

Jednym z elementów idei jedności europejskiej jest wspólnota interesów gospodarczych, politycznych i militarnych. I choć kultura europejska oparta jest na tzw. triadzie (prawo rzymskie, tradycja judeochrześcijańska, a co za tym idzie – katalog wspólnych wartości, oraz grecka filozofia), pojawia się pytanie, czy dążenie do unifikacji i zacierania różnic kulturowych poszczególnych państw członkowskich Unii Europejskiej nie jest procesem, który prowadzić może do zagubienia tożsamości kulturalnej i narodowej owych państw. A zatem, czy możliwe jest, a zarazem celowe, stworzenie koncepcji wspólnego, europejskiego dziedzictwa kulturalnego? Próbę rozwinięcia i zdefiniowania tego pojęcia za pośrednictwem kilku międzynarodowych konwencji o zasięgu regionalnym, europejskim podjęła Rada Europy, na której spoczywa statutowy obowiązek dbałości o wspólne dziedzictwo narodów europejskich²⁰.

¹⁶ E. Moddelmog-Anweiler, *Wielokulturowość, regionalizm, regionalizacja*, [w:] *Aktualne zagrożenia dla wartości związanych z wielokulturowością...*, s. 215.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ *Ibidem*, s. 219.

¹⁹ J. Pruszyński, *Dziedzictwo kultury Polski...*, s. 46.

²⁰ Por. ze sformułowaniami zawartymi w preambule do Statutu Rady Europy, sporządzonego w Londynie 5 maja 1949 r. (Dz. U., 1994, nr 118, poz. 565).

Europejska konwencja kulturalna²¹, sporządzona w Paryżu 19 grudnia 1954 r., już w swej preambule zawiera odniesienie do „wspólnego dziedzictwa” (*common heritage*), „europejskiej kultury” (*European culture*) oraz „cywilizacji, która jest wspólna dla państw europejskich” (*civilisation which is common to them all*). Art. 1 tej konwencji stanowi, iż każda z umawiających się stron podejmie odpowiednie kroki w celu ochrony i popierania rozwoju narodowego wkładu do wspólnego dziedzictwa kulturalnego Europy. Co więcej, państwa-strony zobowiązały się do uznania obiektów o europejskiej wartości kulturalnej, znajdujące się w ich dyspozycji, za integralne części wspólnego dziedzictwa kulturalnego Europy, a także do podjęcia odpowiednich kroków dla ich ochrony i zapewnienia do nich właściwego dostępu. W celu lepszego wzajemnego poszanowania i zrozumienia między narodami europejskimi i osiągnięcia większej jedności członków Rady Europy, państwa-strony zdecydowały się także popierać, w miarę możliwości, studia nad własnym językiem, historią i cywilizacją oraz umożliwiać studiowanie języka lub języków, historii i cywilizacji innych państw-stron – dając tym samym wyraz przekonaniu o potrzebie prowadzenia polityki wspólnych działań mających na celu ochronę i popieranie rozwoju kultury europejskiej.

Kolejna, Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego²², podpisana 5 maja 1969 r. w Londynie, podkreśla w preambule moralną odpowiedzialność za ochronę europejskiego dziedzictwa archeologicznego (*European archaeological heritage*) jako najwcześniejszego źródła historii europejskiej. Z uwagi jednak na rozwój polityki planowania w państwach europejskich, Konwencja ta została poprawiona 16 stycznia 1992 r. w Valetcie – członkowie Rady Europy przyjęli wówczas Europejską konwencję o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawioną)²³, w której pojawia się kwestia odpowiedzialności państw członkowskich i wszystkich krajów europejskich za ochronę dziedzictwa archeologicznego jako źródła wspólnej, europejskiej tradycji oraz jako instrumentu dla badań historycznych i naukowych. Za przedmiot dziedzictwa archeologicznego uznano w art. 1 konwencji wszelkie pozostałości, obiekty i jakiegokolwiek inne ślady ludzkości z minionych epok:

- których zachowanie i analiza pomogą prześledzić historię ludzkości i jej stosunek do środowiska naturalnego,

²¹ *Europejska konwencja kulturalna*, Paryż, 19 grudnia 1954, Dz. U., 1999, nr 8, poz. 44. Konwencja ta stanowiła punkt wyjścia dla wszystkich innych uregulowań prawnych w tej materii, jest ona również podstawą prawną dla tworzonych w ramach Rady Europy organów i instytucji związanych ze współpracą kulturalną. Zob. I. Głuszyńska, *Rola współpracy kulturalnej Rady Europy w procesie budowania jedności europejskiej*, [w:] *Rada Europy – 60 lat na rzecz jedności europejskiej*, pod red. I. Głuszyńskiej i K. Lankosza, Bielsko-Biała 2008, s. 77.

²² *European Convention on the Protection of the Archaeological Heritage*, European Treaty Series (ETS), No. 66.

²³ *Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona)*, La Valetta, 16 stycznia 1992, Dz. U., 1996, nr 120, poz. 564.

- dla których wykopaliska i odkrycia oraz inne metody badań nad dziejami ludzkości i jej środowiskiem są podstawowym źródłem informacji i
- które są usytuowane w jakimkolwiek miejscu podlegającym jurysdykcji państw-stron.

W świetle postanowień Konwencji dziedzictwo archeologiczne obejmuje struktury, konstrukcje, zespoły budowlane, eksploatowane tereny, przedmioty, zabytki innego rodzaju, jak też ich otoczenie znajdujące się na ziemi lub pod wodą. Należy także podkreślić, że państwa-strony mają obowiązek rozwijania w opinii publicznej – poprzez działalność edukacyjną – świadomości o wartości dziedzictwa archeologicznego, jak również wspierania publicznego dostępu do znaczących przedmiotów własnego dziedzictwa archeologicznego, w szczególności stanowisk archeologicznych oraz zachęcania do publicznej ekspozycji wybranych obiektów archeologicznych.

Termin „europejskie dziedzictwo kulturalne” prezentuje także we wstępie Europejska konwencja o przestępstwach przeciwko dobrom kulturalnym²⁴, sporządzona w Delphi 23 czerwca 1985 r. Konwencja ta akcentuje odpowiedzialność i solidarność państw członkowskich Rady Europy w działaniach zapewniających ochronę europejskiego dziedzictwa kulturalnego jako wspólnego dziedzictwa, bez względu na to, pod kontrolą którego z państw członkowskich Rady to dziedzictwo kulturalne się znajduje. Konwencja zobowiązuje również państwa-strony do zwiększenia świadomości publicznej dotyczącej potrzeby ochrony dóbr kulturalnych.

Pojęcie „europejskie dziedzictwo kulturalne” pojawia się również w Konwencji o ochronie architektonicznego dziedzictwa Europy²⁵, sporządzonej 3 października 1985 r. w Granadzie. W Konwencji tej podkreślono, że dziedzictwo architektoniczne przedstawia niezwykły wyraz bogactwa i zróżnicowania kulturalnego dziedzictwa Europy i stanowi ono wspólne dziedzictwo wszystkich Europejczyków (*common heritage of all Europeans*). Autorzy konwencji pragnęli tym samym zaznaczyć, że jej celem jest zachowanie i ochrona historycznego dziedzictwa przedstawiającego wartość dla wszystkich narodów europejskich, związanego z terytorium kontynentu europejskiego.

Istotne znaczenie dla przybliżenia pojęcia „europejskie dziedzictwo kulturalne” ma Ramowa Konwencja Rady Europy, dotycząca znaczenia kulturalnego dziedzictwa dla społeczeństwa²⁶, sporządzona w Faro 27 października 2005 r. Art. 2 tej Konwencji zawiera bowiem definicję dziedzictwa kulturalnego, które tworzą zasoby będące schedą po przeszłości i które ludzie postrzegają – bez względu na osobę właściciela – jako odbicie i wyraz ich stale ewoluujących wartości, wierzeń, wiedzy i tradycji. Art. 3 natomiast określa treść pojęcia „wspólne dziedzictwo Europy” (*common heritage of*

²⁴ *European Convention on Offences relating to Cultural Property*, Delphi, 23 June 1985, ETS, No. 119.

²⁵ *Convention for the Protection of the Architectural Heritage of Europe*, Granada, 3 October 1985, ETS, No. 121.

²⁶ *Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society*, Faro, 27 October 2005, Council of Europe Treaty Series (CETS), No. 199.

Europe). Pojęcie to obejmuje wszystkie formy kulturalnego dziedzictwa w Europie, które łącznie stanowią wspólne źródło pamięci, zrozumienia, tożsamości, spójności, kreatywności oraz wynikających z doświadczeń idei, zasad i wartości, sprzyjających rozwojowi pokojowego i stabilnego społeczeństwa, budowanego w oparciu o poszanowanie praw człowieka, demokracji i rządów prawa. Dziedzictwo kulturalne ma zatem służyć zarówno jako źródło rozwoju człowieka, jak i wzmocnienie zjawiska różnorodności kulturowej i wsparcie dla dialogu międzykulturowego. Istotne znaczenie ma także sformułowanie w Konwencji praw i obowiązków związanych z dziedzictwem kulturalnym oraz określenie podstawy praw i założeń polityki dotyczących dziedzictwa kulturalnego. Wynika z tego zatem, że ochrona dziedzictwa kulturalnego rozumiana jest bardzo szeroko, a możliwość korzystania z niego jest jednym z praw człowieka. Konwencja odzwierciedla również pewną zmianę w podejściu do dziedzictwa kulturowego – zamiast odpowiadać na pytanie, jak i przy pomocy jakich procedur można zachować to dziedzictwo, wyjaśnia ona, dlaczego należy wzmocnić jego wartość i dla kogo należy to robić.

1.3. Przedsięwzięcia Wspólnoty i Unii Europejskiej

Rada Europy nie ma wyodrębnionej polityki kulturalnej jako takiej, gdyż cała działalność Rady jest nakierowana na kulturę, a w ramach realizacji celów związanych z kulturą Rada wykorzystuje bardzo szeroki wachlarz środków²⁷. Nieco inaczej kształtuje się podejście do kwestii kultury w przypadku Unii Europejskiej. Utworzenie Unii Traktatem z Maastricht w 1992 r. umożliwiło państwom członkowskim Wspólnot Europejskich, nastawionych na współpracę w dziedzinie gospodarki i handlu, podejmowanie działalności w zakresie ochrony, upowszechniania i rozwoju kultury w Europie. W Traktacie z Maastricht formalnie uwzględniono wymiar kulturowy integracji europejskiej. Jednak rola Unii Europejskiej we wspomnianej działalności ogranicza się do wspierania współpracy podmiotów i instytucji odpowiedzialnych za ochronę i rozwój kultury w poszczególnych państwach członkowskich, a także do uzupełniania ich aktywności, co stanowi swoisty wkład w rozwój kultur państw członkowskich UE, przy jednoczesnym poszanowaniu ich narodowej i regionalnej różnorodności, ale i uwypukleniu wspólnego dziedzictwa kulturalnego. Realizując ten cel, Unia Europejska zajmuje się wdrażaniem środków wspierających i promujących inicjatywy związane z kulturą, takie jak Program Kultura i Europejska Stolica Kultury²⁸.

Program Kultura jest jednym z głównych programów UE i obejmuje wszelkie działania w dziedzinie kultury, które nie mają charakteru audiowizualnego. W obec-

²⁷ I. Głuszyńska, *Rola współpracy kulturalnej...*, s. 75.

²⁸ Zob. *Summaries of EU legislation – Culture*, http://europa.eu/legislation_summaries/culture/index_en.htm.

nej edycji tego programu, przyjętego na lata 2007-2013, szczegółowymi jego celami są:

- uwrażliwianie społeczeństwa na kwestie związane z ochroną dziedzictwa kultury i uświadamianie mu znaczenia europejskiego dziedzictwa kultury,
- wspieranie mobilności międzynarodowej osób działających w sektorze kulturalnym,
- wspieranie międzynarodowego przepływu dzieł oraz wyrobów artystycznych i kulturalnych,
- wspieranie dialogu między kulturami²⁹.

Z kolei program Europejska Stolica Kultury, realizowany od 1985 r., ma na celu podkreślenie ogromnej różnorodności kultury europejskiej, przy równoczesnym zwróceniu uwagi na wspólne źródło, z którego się ona wywodzi. W ramach programu co roku jedno lub dwa europejskie miasta wybierane są na stolice kultury europejskiej, co wiąże się z przekazaniem wybranym miastom środków finansowych z tego programu, z przeznaczeniem na różnorodne wydarzenia kulturalne (wystawy, występy, festiwale, koncerty, rekonstrukcje itp.), które będą prezentować dziedzictwo kulturalne danego miasta lub regionu. Program ten cieszy się dużym uznaniem i powodzeniem, co więcej, jak wykazały badania, ma długofalowy wpływ na rozwój kultury w wybranych miastach³⁰.

Kultura jest ponadto przedmiotem zainteresowania wielu innych obszarów działalności Unii Europejskiej, takich jak edukacja (w szczególności nauczanie języków obcych), badania naukowe, technologie informacyjne oraz rozwój społeczny i regionalny³¹.

W świetle przedstawionych wysiłków i inicjatyw, realizowanych pod auspicjami europejskich organizacji międzyrządowych, wydaje się zatem, iż problem zagubienia tożsamości kultury narodowej państw członkowskich, jej unifikacji, w konsekwencji prowadzący do zaniku kultur regionalnych, jest mimo postępującej globalizacji mocno przesadzony. Należy także dodać, iż w dobie dzisiejszego kryzysu światowego pewne zjawiska społeczne, niekiedy niebezpieczne, jak np. nacjonalizm, przywiązanie do tradycji i identyfikowanie się z nią, obserwowane są coraz częściej, a co za tym idzie – świadomość kultury narodowej wzrasta. I choć, jak już była mowa o tym wcześniej, Wspólnota Europejska opiera się na trzech filarach, to warto przytoczyć słowa Jeana Monneta, jednego z promotorów zjednoczenia Europy: „Gdybyśmy zaczęli raz jeszcze, trzeba by zacząć od kultury”.

²⁹ *Działalność Unii Europejskiej – Kultura*, http://europa.eu/pol/cult/index_pl.htm.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

1.4. Podstawowe regulacje prawne w Polsce

Pozostaje jeszcze odpowiedź na pytanie, czy przyjęte w poszczególnych konwencjach międzynarodowych pojęcie dziedzictwa kulturalnego oraz jego ochrona znajdują odzwierciedlenie w polskim porządku prawnym. Zgodnie z art. 9 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.³² Rzeczpospolita Polska „przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego”, co oznacza, że Polska zobowiązuje się m.in. do realizacji postanowień podpisanych i ratyfikowanych umów międzynarodowych (zawieranych zarówno w ramach organizacji o zasięgu globalnym, takich jak UNESCO, jak i o zasięgu regionalnym, takich jak Rada Europy). Z uwagi na przyjętą w polskim porządku prawnym teorię dualistyczną³³ implementacja postanowień konwencji międzynarodowych (w tym konwencji dotyczących dóbr kulturalnych i dziedzictwa kulturalnego) oraz realizacja zadań przez nie nałożonych odbywa się w świetle prawa polskiego w drodze ustawowej, przyjmowane są też akty prawne niższego rzędu (rozporządzenia) oraz różnego rodzaju zarządzenia, decyzje bądź wytyczne, wydawane w ramach poszczególnych ministerstw i organów administracji.

Z punktu widzenia potrzeb niniejszego opracowania, najbardziej istotnym polskim aktem prawnym dotyczącym omawianego zagadnienia jest Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³⁴. Jej treść odnosi się, zgodnie z art. 1, do przedmiotu, zakresu i form ochrony zabytków oraz opieki nad nimi, do zasad tworzenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami oraz finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach, a także do organizacji organów ochrony zabytków. Można więc uznać, że ustawa polska, przynajmniej w zakresie obowiązków, uwzględnia postanowienia omówionych wyżej konwencji międzynarodowych. Zamiast jednak określać, co należy rozumieć pod pojęciem „dziedzictwo kulturalne”, polski ustawodawca zdecydował się na zdefiniowanie pojęcia „zabytek”, zawierając w nim te elementy, które w ujęciu UNESCO i Rady Europy składają się na wspomniane dziedzictwo. „Zabytkiem” jest zatem nieruchomość lub rzecz ruchoma, a także ich części lub zespoły będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową (art. 3 ustawy). Wskazać przy tym należy, że zabytki nieruchome i ruchome zdefiniowane zostały w ustawie poprzez zbiorcze określenia. W ustawie znalazła się też definicja „zabytku

³² Dz. U., 1997, nr 78, poz. 483 z późn. zm.

³³ Teoria ta w uproszczeniu zakłada, że prawo międzynarodowe i prawo wewnętrzne stanowią dwa odrębne systemy prawne, a w związku z tym normy prawa międzynarodowego mogą uzyskać moc obowiązującą w porządku wewnętrznym w drodze transformacji, muszą więc zostać „wprowadzone” do porządku wewnętrznego albo poprzez ogłoszenie danej umowy międzynarodowej w dzienniku urzędowym, albo na podstawie klauzuli ogólnej, znajdującej się z reguły w konstytucji. Zob. R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2001, s. 27.

³⁴ Dz. U., 2003, nr 162, poz. 1568.

archeologicznego”, którym jest „zabytek nieruchomy, będący powierzchnią, podziemną lub podwodną pozostałością egzystencji i działalności człowieka, złożoną z nawarstwień kulturowych i znajdujących się w nich wytworów bądź ich śladów albo zabytek ruchomy, będący tym wytworem”. W ten sposób uwzględniono w ustawie znaczenie dziedzictwa archeologicznego. Z kolei za nawiązanie do dziedzictwa architektonicznego uznać można definicję „historycznego zespołu budowlanego”, którym jest powiązana przestrzennie grupa budynków wyodrębniona ze względu na formę architektoniczną, styl, zastosowane materiały, funkcję, czas powstania lub związek z wydarzeniami historycznymi, natomiast dziedzictwo naturalne w pewnym zakresie uwzględnione jest w pojęciu „krajobrazu kulturowego”, oznaczającego przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

Wspomniane obowiązki związane z poszanowaniem dziedzictwa kulturalnego, zawarte w umowach międzynarodowych, w ustawie dzielą się na działania polegające na ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Ochrona zabytków to obowiązek ciążyący na organach administracji publicznej, który w świetle art. 4 może polegać m.in. na zapewnieniu warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie, zapobieganiu zagrożeniom, które mogą spowodować uszczerbek dla wartości zabytków, udaremnianiu niszczenia i nielegalnego korzystania z zabytków czy przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę. Natomiast opieka nad zabytkami to obowiązek ciążyący na każdym właścicielu lub posiadaczu zabytku, który w świetle art. 5 powinien zapewnić warunki do naukowego badania i dokumentowania zabytku, prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury. Postanowienia te stanowią przykład odpowiedniej implementacji norm prawnomiędzynarodowych, a przy okazji podkreślają, że przedmiot dziedzictwa kulturalnego jest nim bez względu na osobę właściciela.

Bardzo szczegółowo określono w ustawie katalog zabytków – nieruchomych i ruchomych oraz archeologicznych – które podlegają wspomnianej wyżej ochronie i opiece (art. 6 ust. 1). Wśród zabytków nieruchomych wymienić można krajobrazy kulturowe, dzieła architektury i budownictwa (także budownictwa obronnego), obiekty techniki, cmentarze, parki i ogrody czy miejsca upamiętniające wydarzenia historyczne. Do zabytków ruchomych zaliczono w ustawie m.in. dzieła sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej, numizmaty i pamiątki historyczne, wytwory techniki, materiały biblioteczne, instrumenty muzyczne oraz wytwory sztuki ludowej i rękodzieła. Zabytkami archeologicznymi są zaś, przykładowo, pozostałości terenowe pradziejowego osadnictwa, kurhany oraz relikty działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej. Tak szczegółowe wyliczenie czyni zadość definicjom dóbr kultury i przedmiotów dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonych w konwencjach UNESCO z 1970 i 1972 r., zauważalny jest jednak brak od-

niesień do niematerialnego dziedzictwa kulturalnego. Ten fakt nie powinien zresztą dziwić – ustawowa definicja zabytku wyraźnie wskazuje na jego materialny charakter, poza tym Polska nie jest jeszcze związana postanowieniami Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturalnego. Warto jednak zaznaczyć, że w art. 6 ust. 2 przewidziano możliwość objęcia ochroną ustawową nazw geograficznych, historycznych lub tradycyjnych nazw obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Działania zmierzające do ochrony zabytków i opieki nad nimi powinny być przygotowywane i realizowane w sposób kompleksowy, na każdym możliwym szczeblu administracji – tak rządowej, jak i samorządowej. Zgodnie z art. 18 wspomnianą ochronę i opiekę uwzględnia się „przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego”. W celu stworzenia warunków niezbędnych do realizacji ochrony zabytków i opieki nad zabytkami Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego zobowiązany jest do inicjowania i opracowania, przy pomocy Generalnego Konserwatora Zabytków, krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami (art. 84). Co więcej, zgodnie z art. 88 Minister Kultury opracowuje także krajowy plan ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych oraz koordynuje realizację zadań mających na celu zabezpieczenie zabytków przed skutkami zagrożeń wynikających z sytuacji kryzysowych. Uznać to można za swoistą formę implementacji Konwencji haskiej z 1954 r. Mówiąc o implementacji, wspomnieć też należy o utworzeniu w Polsce, na mocy zarządzenia Ministra Kultury, Komitetu do spraw Światowego Dziedzictwa Kulturowego. Celem powołania Komitetu jest koordynacja prac i usprawnienie działań związanych z realizacją Konwencji UNESCO w sprawie ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego na terenie Polski.

Pamiętać jednak należy, że nawet drobiazgowa implementacja norm prawa międzynarodowego i ich obowiązywanie w wewnętrznym porządku prawnym nie muszą jeszcze oznaczać, że normy te są dobrze znane i odpowiednio stosowane. Bez znajomości regulacji prawnych trudno realizować obowiązek ochrony zabytków i opieki nad nimi czy też szerzej – działań zmierzających do zachowania i ochrony dziedzictwa kulturalnego. Istotna jest również świadomość przynależności do danego kręgu kulturowego, jak również zrozumienie i poszanowanie innych kultur, co ma szczególne znaczenie w przypadku Śląska Cieszyńskiego. Wielokulturowość wymaga tolerancji, do której ludzie mogą dojrzywać przez wiele pokoleń. Samą zresztą świadomość wielokulturowości można rozpatrywać na trzech poziomach: wiedzy o innych kulturach, rozumienia innych kultur oraz kompetencji kulturowej. Wiedza o innych kulturach to poziom podstawowy – bez niej trudno budować społeczność w oparciu o zasadę tolerancji. Rozumienie innych kultur to poziom wyższy, pozwalający odpowiedzieć nie tylko na pytania „co i jak” (w tym przypadku wystarczy wiedza o innych kulturach), lecz także „dlaczego”. Wreszcie kompetencja kulturowa, jako poziom naj-

wyższy, wymaga sporego doświadczenia zebranego przez lata studiów i badań, przebywania wśród określonej społeczności i znajomości języka jej członków, słowem – jest to wiedza charakteryzująca ekspertów w danej kulturze³⁵.

2. Ocena implementacji norm prawnych odnoszących się do dziedzictwa kulturowego w Euroregionie „Śląsk Cieszyński”

Ocena stopnia znajomości aktów prawnych odnoszących się do dziedzictwa kulturalnego, jak również samo rozumienie tego pojęcia w Euroregionie „Śląsk Cieszyński” stanowią ostatni element niniejszego opracowania. W trakcie przeprowadzania badań sondażowych zapytywani przez nas respondenci, tj. władze Euroregionu, przedstawiciele stowarzyszeń i mniejszości narodowych, a także nauczyciele i mieszkańcy, odpowiadali na następujące pytania:

1. Jakie instytucje w Euroregionie „Śląsk Cieszyński” podejmują problematykę dziedzictwa kulturowego (ewentualnie także – w jakim zakresie)?
2. Jaki jest stopień znajomości aktów prawnych dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego (ustaw, rozporządzeń, a także aktów prawa unijnego oraz międzynarodowego – np. Konwencji UNESCO) w regionie?
3. Czy, a jeżeli tak, to w jaki sposób, można mówić o kulturowym dziedzictwie: narodowym, wspólnym, europejskim, światowym oraz o „wspólnym dziedzictwie ludzkości”?
4. W oparciu o jakie kryteria (prawne, pozaprawne) można (należy) mówić o „regionalnym dziedzictwie kulturowym”?

Poniżej przedstawiono analizę odpowiedzi udzielonych przez poszczególne grupy respondentów na każde z wymienionych wyżej pytań.

Odpowiedzi na pytanie 1

Przedstawiciele władz Euroregionu bardzo dobrze orientowali się, jakie podmioty i instytucje na Śląsku Cieszyńskim zajmują się problematyką dziedzictwa kulturowego, potrafili też dość szczegółowo określić, jaki jest zakres działalności tych podmiotów. Wśród najczęściej wymienianych znalazły się:

³⁵ Por. H. Schreiber, *Świadomość międzykulturowa – „odświeżony” paradygmat prowadzenia operacji wojskowych*, [w:] *Konwencje genewskie 60 lat później... Nowe wyzwania dla międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych. Materiały z dorocznej konferencji 2009 Katedry Prawa i Administracji Akademii Obrony Narodowej*, pod red. B. Janusz-Pawletty, Warszawa 2010, s. 148. Autorka odnosi się jednak nie do pojęcia „świadomości wielokulturowości”, lecz do pojęcia „świadomości międzykulturowej”, w kontekście wielonarodowych operacji wojskowych. Zob. też Multi-National Experiment 6, *Cross-Cultural Awareness. Analytical Concept*, vol. 1, ver. 3, Granada 2010.

- Książnica Cieszyńska – w przypadku tej instytucji zwrócono uwagę na realizowany przez nią projekt „Biblioteka Tesinensis”, sfinansowany z funduszu mikroprojektów i obejmujący publikowanie w wydaniach bibliofilskich dokumentów źródłowych (przeredagowanych i dopracowanych) – w ramach tego projektu wydano m.in. Kronikę Kauffmana;
- Muzeum Śląska Cieszyńskiego;
- Biblioteka Miejska w Cieszynie;
- biblioteki w Jastrzębiu-Zdroju i Karwinie – zrealizowały wspólne przedsięwzięcie „Cieszyńskie a Górny Śląsk”;
- Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości – zajmuje się badaniami nad tradycyjnym rzemiosłem regionu i w ten sposób dokumentuje dziedzictwo kulturowe;
- Ośrodek Kultury z Jastrzębia-Zdroju – razem z gminą Dolna Łomna zorganizował Euroregionalny Festiwal „Śląskie dni”, stanowiący „konfrontację kultury cieszyńskiej z kulturą etnicznie śląską”;
- Kongres Polaków w Republice Czeskiej;
- Muzeum Tesinska w Czeskim Cieszynie.

Poza tym przedstawiciele władz Euroregionu wymieniali, już bez konkretnych przykładów, takie instytucje jak muzea, szkoły i chóry, a także stowarzyszenia działające w regionie. Podkreślili też niebagatelne znaczenie funduszu mikroprojektów, dzięki któremu można zrealizować szereg interesujących inicjatyw związanych z dziedzictwem kulturowym. Jako przykłady podawano projekt realizowany w gimnazjach: „Podróż przez historię”, oraz projekt „Revital Park”, w ramach którego zbudowano replikę kawiarni „Avion”, funkcjonującej w okresie międzywojennym jako „kawiarnia przemysłowców”. Respondenci wskazywali również na korzyści, jakie przynosi każdy projekt realizowany w ramach współpracy transgranicznej – taki projekt wymaga dobrego poznania partnera, by móc wypracować wspólną wizję, co niewątpliwie sprzyja rozwojowi wiedzy i świadomości kulturowej. Niezwykle pożyteczne są również wspólne festiwale, umożliwiające wymianę doświadczeń i osiągnięć kulturalnych w ramach obu państw – polskiego i czeskiego.

W przypadku stowarzyszeń i przedstawicieli mniejszości na wstępie należy zaznaczyć, że w ankietach znalazły się szczegółowe informacje o dwóch stowarzyszeniach, które w swojej działalności statutowej przewidują opiekę nad dziedzictwem kulturowym Śląska Cieszyńskiego. Pierwszym z nich jest Stowarzyszenie „CK Cieszyńska Kraina”, którego zadaniem jest m.in. „zachowanie wartości dziedzictwa kulturalnego, historycznego i przyrodniczego” Śląska Cieszyńskiego. Stowarzyszenie podkreśla ponadto znaczenie ekumenizmu w swojej działalności. Drugim, historycznie zasłużonym, jest Stowarzyszenie „Macierz Ziemi Cieszyńskiej”, które wśród swoich celów statutowych wymienia „budzenie umiłowania ziemi cieszyńskiej, krzewienie wiedzy o jej kulturze materialnej i duchowej, otaczanie opieką dóbr kultury na obszarze Śląska Cieszyńskiego lub z nimi związanych”. Cele te stowarzyszenie realizuje poprzez inicjowanie, organizację i popieranie wszelkich działań w zakresie upowszechniania kultury i oświaty. Działalność ta prowadzona jest poprzez funkcjonujące na obszarze

całej Polski „koła macierzowe”, skupiające młodzież pochodzącą z regionu cieszyńskiego i studiującą np. w mieście, gdzie takie koło działa. Koła organizują otwarte dla wszystkich sesje, inscenizacje, spotkania itp., podczas których informują o tradycji i kulturze Śląska Cieszyńskiego. Przy kołach działają też zespoły folklorystyczne. Poza tym Macierz Ziemi Cieszyńskiej zajmuje się organizacją konkursów wiedzy o kulturze i konkursów gwary cieszyńskiej, utworzyła także kącik literacki „Nadolzie”, gdzie spotykają się miejscowi literaci prezentujący swoją twórczość, Macierz prowadzi też wypożyczalnię strojów i kostiumów.

Wśród innych podmiotów i instytucji podejmujących problematykę dziedzictwa kulturowego przedstawiciele stowarzyszeń i mniejszości wymieniali:

- Książnicę Cieszyńską;
- Muzeum Śląska Cieszyńskiego;
- Stowarzyszenie „Dziedzictwo Św. Jana Sarkandra”;
- PZKO (podkreślono zwłaszcza działalność związaną z podtrzymywaniem tradycyjnych obrzędów – majówek, mikołajówek, bażantówek, wykopków, zabijaczków);
- Kongres Polaków w Republice Czeskiej;
- Macice Ślezka (organizacja „Ślezke Dni” w Łomnej);
- Galerię Szara;
- Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębiorczości;
- Euroregion „Śląsk Cieszyński”;
- Kościoły: ewangelicki i rzymskokatolicki.

Wspominano też o takich instytucjach jak: muzea, organizacje pozarządowe, szkoły, ośrodki kultury, stowarzyszenia, chóry, zespoły pieśni i tańca; pojawiła się nawet ogólna konkluzja, że dziedzictwem zajmują się „wszystkie instytucje, które pracują z ludźmi, bo tam mają możliwość odczuć, że to, co robią, to budowanie dziedzictwa”.

Respondenci wskazywali też na potrzebę wypracowania ogólnej strategii dotyczącej ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego, by następnie różne podmioty mogły działać na rzecz tego dziedzictwa, uczestnicząc w konkursach i projektach.

Grupa nauczycieli bardzo ogólnie wskazywała instytucje, które podejmują problematykę dziedzictwa kulturowego, nie wchodząc w szczegóły ich działalności. Najczęściej wymieniane były: Książnica Cieszyńska, Muzeum Śląska Cieszyńskiego (w tym Wszechnica z Muzeum – wspomniano o zorganizowaniu wystawy „Ci wspólni Cieszyńscy”, dotyczącej znanych postaci historycznych pochodzących ze Śląska Cieszyńskiego), Macierz Ziemi Cieszyńskiej, a także ogólnie: jednostki samorządu terytorialnego, muzea i szkoły.

Podobnie wypowiadali się mieszkańcy, którzy do instytucji podejmujących problematykę dziedzictwa kulturowego zaliczyli: Euroregion „Śląsk Cieszyński”, Muzeum Śląska Cieszyńskiego, Książnicę Cieszyńską, miasto Cieszyn (pozytywnie oceniono modernizację Wzgórza Zamkowego, z drugiej jednak strony skrytykowano brak działań w kwestii cmentarzy żydowskich), Śląski Zamek Sztuki i Przedsiębior-

czości, Teatr w Cieszynie, Macierz Ziemi Cieszyńskiej, a także ogólnie: organizacje folklorystyczne, muzea, biblioteki, zespoły regionalne, parafie i szkoły.

Odpowiedzi na pytanie 2

W opinii władz Euroregionu stopień znajomości wspomnianych aktów prawnych jest wysoki, ponieważ w poszczególnych instytucjach pracują fachowcy, eksperci w swoich dziedzinach. Mieszkańcy powinni też wiedzieć o liście światowego dziedzictwa UNESCO (z pewnością zaś młodzież o niej wie). Pojawiły się jednak opinie, że dla społeczeństwa akty prawne „nie są istotne”, ważne jest bowiem to, co otrzymali oni w spuściznie po przodkach i co mogą tworzyć obecnie.

W przypadku stowarzyszeń i przedstawicieli mniejszości w odniesieniu do znajomości aktów prawnych pojawiły się dość krytyczne opinie. Twierdzono bowiem, że „akty prawne są dla instytucji”, a stowarzyszenia powinny zająć się promowaniem kultury i jej upowszechnianiem. Według badanej grupy mieszkańcy niewiele wiedzą zarówno o UNESCO, jak i o samym dziedzictwie kulturowym. Przyczyną jest tu „niska edukacja kulturalna” w szkołach. Jeśli chodzi o instytucje zajmujące się działalnością kulturalną, to znajomość aktów prawnych w omawianej dziedzinie jest wśród nich z pewnością większa, jednak pracownikom tych instytucji brakuje wiedzy o tym, jak działać w obszarze kultury (nie wiedzą np., jak skutecznie korzystać ze środków unijnych, choćby w ramach programu „Kultura”). Przeważało jednak zdanie, że znajomość wspomnianych aktów prawnych nie jest istotna i najprawdopodobniej nie są one znane.

W przypadku nauczycieli brak w ankietach odpowiedzi na pytanie dotyczące znajomości aktów prawnych regulujących problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego.

Niektórzy z mieszkańców twierdzili jedynie, że wieża i zamek w Cieszynie znajdowały się na światowej liście UNESCO, uważali też, że najlepiej prawo dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego powinni znać mieszkańcy Zaolzia.

Odpowiedzi na pytanie 3

Pytanie to sprawiło pewien kłopot respondentom i niewielu z nich udzieliło wystarczająco konkretnej odpowiedzi, by móc się do niej odnieść w niniejszym opracowaniu.

Przedstawiciele władz Euroregionu mówili tylko o istnieniu „wspólnej kultury europejskiej”, zaś w kontekście dziedzictwa narodowego podawali jako przykład rotundę ze Wzgórza Zamkowego. Jedną z ciekawszych odpowiedzi, choć niezwiązaną bezpośrednio z pytaniem, było uznanie Euroregionu „Śląsk Cieszyński” za kontynuatora tradycji Księstwa Cieszyńskiego.

W przypadku stowarzyszeń i przedstawicieli mniejszości odpowiedzi były bardziej konkretne, choć i tu zdarzały się wypowiedzi nietrafne. Jeden z respondentów wyjaśnił, iż dziedzictwo regionalne zawiera się w narodowym, które z kolei wchodzi w skład dziedzictwa europejskiego, zaś europejskie stanowi część dziedzictwa ludz-

kości. Inny respondent uznał dziedzictwo regionalne za jeden z elementów dziedzictwa narodowego. Według innej opinii bez drobnych inicjatyw podejmowanych na poziomie regionalnym w celu ochrony dziedzictwa kulturalnego nie byłoby dziedzictwa europejskiego. W kwestii dziedzictwa europejskiego jeden z respondentów wyraził zdanie, iż jej kolebki szukać należy w starożytności, w Grecji i Rzymie, bowiem w późniejszych czasach narody transformowały tę wspólną kulturę według własnych upodobań. Za wspólne dla Europy uznano też idee oświeceniowe oraz ideę integracji, która miała zapobiec wojnie i zagwarantować pokój na kontynencie europejskim.

Pojawiły się też odpowiedzi bardzo luźno związane z pytaniem, takie jak opinia, iż w Europie narodowość powinna być rozumiana w wymiarze kulturowym, przy czym potrzebna jest tu duża dawka tolerancji dla odmienności oraz brak zgody na nadgorliwy patriotyzm. Należy też zwrócić uwagę na różnicę między asymilacją i integracją.

W grupie nauczycieli też zabrakło konkretnych odpowiedzi – jeden z respondentów podkreślił tylko, iż działanie niektórych instytucji europejskich sprzyja odkrywaniu tożsamości regionalnych.

W przypadku mieszkańców w ankietach nie odnotowano odpowiedzi na to pytanie.

Odpowiedzi na pytanie 4

Podobnie jak w przypadku pytania 3, nie każda odpowiedź odnosiła się wprost do zadanego pytania – respondenci najczęściej odpowiadali nie w sensie ogólnym, tylko w kontekście dziedzictwa kulturowego Śląska Cieszyńskiego, mieszała też bardziej ogólne kryteria z konkretnymi przykładami materialnych i niematerialnych dóbr stanowiących dziedzictwo kulturowe badanego regionu.

Przedstawiciele władz Euroregionu odwoływali się do wspólnego poczucia kultury gorolskiej, do tradycji, do bogactwa historycznego w powiązaniu ze świadomością wspólnej historii i wspólnej spuścizny (od czasów piastowskich do 1920 r. Śląsk Cieszyński był jednym wspólnym terytorium – Księstwem Cieszyńskim). Podkreślano przy tym brak tożsamości Euroregionu, ale uznawano tożsamość Śląska jako obszaru spójnego historycznie i kulturowo (ową tożsamość próbowano wymazać w okresie socjalizmu, ale „to było w ludziach” i nie dało się usunąć). Wskazywano także na wielokulturowość, wielowyznaniowość i wielonarodowość Śląska Cieszyńskiego („Cieszyn to spuścizna różnych nacji, grup etnicznych i wyznań”). Wśród przykładów dóbr stanowiących materialne i niematerialne dziedzictwo kulturowe Śląska Cieszyńskiego najczęściej wymieniane były: folklor, ludowy strój cieszyński, rękodzielnictwo, rzemiosło, gwara cieszyńska, tolerancja religijna, układ architektoniczny miasta Cieszyn.

W odpowiedziach stowarzyszeń i przedstawicieli mniejszości przeważały kryteria historyczne, przyrodnicze i językowe. Pojawiły się też kryteria wolności, tolerancji religijnej oraz świadomości własnej wartości. Za nietypowe kryterium uznać należy przywiązanie do ziemi – zdaniem respondentów w odniesieniu do Śląska Cieszyń-

skiego jego tradycje i kultura nie wynikają z narodowości, lecz z silnego utożsamiania się z regionem (świadczą o tym chociażby popularna naklejka na samochody – „Księstwo Cieszyńskie – jestem stela”). Jednak wiele odpowiedzi koncentrowało się na elementach dziedzictwa kulturowego Śląska Cieszyńskiego. Wskazywano zatem na: gwarę cieszyńską, zwyczaje i tradycje ludowe (np. śląskie śpiewanie rodzinne), wielowyznaniowość, ekumenizm, krajobraz, jak również stroje ludowe, kuchnię regionalną, rękodzielnictwo, a nawet zespół „Ślezan”, śpiewający ludowe pieśni (morawskie, słowackie, czeskie i polskie). Wart odnotowania jest też fakt, że w badanej grupie często podkreślano konieczność pielęgnowania niematerialnego dziedzictwa kulturalnego i przekazywania go młodym pokoleniom.

Grupa nauczycieli podkreślała znaczenie dorobku kulturowego przodków, ale podobnie jak pozostałe grupy, skupiła się na elementach dziedzictwa kulturowego Śląska Cieszyńskiego, wymieniając: tradycje historyczne, wielokulturowość, wieloetniczność i wielowyznaniowość, gwarę, tolerancję religijną, szacunek dla pracy, zaangażowanie społeczne oraz strój cieszyński i kuchnię regionalną.

W przypadku mieszkańców jedyną konkretną odpowiedzią była konstatacja, że nie ma żadnego ścisłego kryterium, ewentualnie za takowe można uznać specyfikę danego regionu. W pozostałych odpowiedziach padały przykłady dóbr materialnych i niematerialnych dziedzictwa kulturowego badanego regionu, choć nieco inne niż w przypadku wyżej omówionych grup. Poza gwarą, folklorem, tolerancją, wielokulturowością oraz strojem i kuchnią regionalną, wymienione zostały zabytki (w tym zamek, rotunda i wieża piastowska), cmentarz żydowski i starodruki. Za element dziedzictwa kulturowego uznano również markę „gorolski produkt” i „gorolskie święto”.

3. Wnioski końcowe

Promowana obecnie idea Europy jako modelu wielokulturowego, „regionalizacja” kontynentu europejskiego, musi się wiązać z poszanowaniem odmienności nie tylko kulturowej, ale i etnicznej czy narodowościowej, z brakiem dyskryminacji, z nauczaniem i uznawaniem tolerancji (nie tylko religijnej), wreszcie ze zrozumieniem i uświadomieniem społeczeństwu znaczenia wielokulturowości, współzależności i przenikania kultur³⁶. Zaszczepienie tych postulatów w określonych euroregionach napotykać może na spore trudności. Istnieją jednak przykłady euroregionów, w przypadku których stulecia wspólnej egzystencji mieszkańców różnych narodowości i odmiennych wyznań, bycia ze sobą „na dobre i na złe”, zaowocowały samoczynną, nienarzuconą z zewnątrz, akceptacją wspomnianych zasad. Wydaje się, iż mieszkańcy Śląska Cieszyńskiego, mimo nieznamomości bądź niepełnej znajomości regulacji prawnych, wiedzą, jak swą wielokulturowość pielęgnować, „czują”, w jaki

³⁶ E. Modelmog - Anweiler, *Wielokulturowość, regionalizm, regionalizacja*, s. 217.

sposób się do niej odnosić, i są świadomi własnego dziedzictwa kulturowego. Czy Euroregion „Śląsk Cieszyński” mógłby zatem stanowić rozwiązanie modelowe dla „Europy regionów”? Być może, lecz tylko wówczas, gdy w polityce regionalnej terytorium odgrywać będzie rolę pierwszoplanową. Regionalizm jako orientacja wokół „ludzi stąd”, tubylców, dla których ziemia ma wyraz symboliczny (jak w przypadku mieszkańców Śląska Cieszyńskiego), ma bowiem zupełnie inny charakter niż wspólnoty tożsamości oparte na modelach nieterytorialnych czy ponadnarodowych³⁷.

Podsumowując powyższe uwagi, spostrzeżenia i badania, można stwierdzić, że mimo niepełnej wiedzy na temat obowiązujących w Polsce regulacji prawnych, szczególnie tych zawartych w międzynarodowych konwencjach, a także w aktach prawa wewnętrznego, zarówno władze lokalne, jak i mieszkańcy Euroregionu „Śląsk Cieszyński” przywiązują dużą wagę do dziedzictwa kulturowego w regionie i podejmują różne działania zgodnie z założeniami międzynarodowych i krajowych aktów prawnych. Jest to o tyle ciekawe ustalenie, że rozbudowane w międzynarodowych konwencjach definicje dóbr kultury i dziedzictwa kulturowego przyjmowane są niejako intuicyjnie, niezależnie od lepszej lub mniejszej znajomości norm prawnych. Odpowiadają one najnowszym regulacjom międzynarodowym, przyjętym zarówno na płaszczyźnie powszechnej, światowej (konwencje UNESCO), jak i regionalnej, europejskiej (konwencje Rady Europy).

Dziedzictwo kulturowe – w przekonaniu zarówno władz lokalnych, jak i organizacji pozarządowych, stowarzyszeń oraz mieszkańców Euroregionu – pojmowane jest jako obejmujące nie tylko spuściznę materialną (budowle, układ architektoniczny miasta Cieszyn, rękodzielnictwo, rzemiosło), ale również wartości niematerialne, takie jak np. zwyczaje i tradycje regionalne, gwara cieszyńska, stroje ludowe, pieśni, kuchnia regionalna, a także wielowyznaniowość, ekumenizm, tolerancja religijna oraz krajobraz i pomniki przyrody. Ochrona tego dziedzictwa jest ważnym zadaniem współczesnych polegającym na przekazaniu wartości przyszłym pokoleniom.

Można również stwierdzić, że funkcjonuje przeświadczenie, iż kulturowe dziedzictwo regionu jest częścią dziedzictwa polskiego, ale także dziedzictwa wspólnego sąsiadujących ze sobą narodów i grup etnicznych oraz religijnych, a tym samym dziedzictwa europejskiego jako elementu światowego dziedzictwa ludzkości.

Porównanie wyników badań ankietowych i uzyskanych informacji od respondentów z postulatami zawartymi w 20 punktach Planu Działania UNESCO, stanowiącego załącznik do Powszechnej Deklaracji UNESCO o równości kulturowej z 2001 r., daje podstawę do stwierdzenia, że – w stosownych proporcjach, adekwatnych do lokalnych warunków – rekomendacje UNESCO są realizowane na omawianym terenie w dużym stopniu. W tym kontekście trudno jednak przejść do porządku nad krytycznymi uwagami respondentów odnośnie do – ich zdaniem – zbyt niskiego poziomu edukacji o zagadnieniach regionalnego dziedzictwa kulturowe-

³⁷ *Ibidem*, s. 218.

go oraz potrzeby wypracowania spójnej strategii dotyczącej ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego w celu ułatwienia kontynuacji podjętych inicjatyw. Taki perspektywiczny sposób myślenia dobrze wroży na przyszłość.

Kulturní dědictví Mezinárodní právní regulace a jejich implementace v Euroregionu „Těšínské Slezsko“

Shrnutí

Územní struktury a jednotky přeshraniční povahy jsou zajímavým výzkumným prostorem, mezi jinými v rozsahu multikulturality a v oblasti kulturního dědictví.

Vzhledem k různému chápání a interpretaci takových pojmů a termínů, jako jsou kulturní dědictví, jsou často považovány za národní, společné, evropské, a dokonce i světové dědictví lidstva. Rozběhnuté výzkumy jsou zaměřeny na verifikaci příslušných pojmů na základě projevů respondentů, kterých se tyto otázky týkají. Pro dosažení uvedeného cíle v kontextu Euroregionu „Těšínské Slezsko“ byla zvolena metoda dotazníkových průzkumů a provedení rozhovorů, které umožnily lépe prozkoumat stupeň pochopení a taky implementace ustanovení, obsažených v takových právních aktech jako jsou: konvence UNESCO, úmluvy Rady Evropy, právní akty Evropské unie a akty polského práva.

Hlavním cílem průzkumů je pokus získat odpověď na otázky spojené s definicemi a terminologií, způsobem chápání pojmu „regionální kulturní dědictví“, se stupněm znalostí právních aktů, a taky uvedení instituce, která se v Euroregionu „Těšínské Slezsko“ zajímá o problematiku kulturního dědictví a oblastí, ve kterých jsou realizovány příslušné ustanovení právních aktů, v první řadě mezinárodního charakteru.

Realizované průzkumy umožnily konstatovat, že i přes neúplné vědomosti o v Polsku platných právních regulacích, obsažených zejména v mezinárodních konvencích, a taky právních aktech vnitřního práva, věnují jak lokální vláda, tak i obyvatelé Euroregionu „Těšínské Slezsko“ velmi velkou pozornost kulturnímu dědictví a vedou různé aktivity v souladu s předpoklady mezinárodních a vnitrostátních právních aktů. Toto zjištění je zajímavé, protože rozsáhlé definice kulturních památek a kulturního dědictví popsané v mezinárodních úmluvách jsou chápány intuitivně, bez ohledu na lepší nebo horší znalost právních norem. Tyto normy vyhovují nejnovějším mezinárodním regulacím, schváleným na světové (konvence UNESCO) a evropské úrovni (úmluvy Rady Evropy).

Kulturní dědictví – podle názoru lokální vlády a mimovládních organizací, sdružení a obyvatel Euroregionu „Těšínské Slezsko“ – je chápáno jako to, které obsahuje nejenom materiální dědictví (budovy, architektonické uspořádání města Těšín, ruční výroba, řemeslo), ale taky nehmotné hodnoty, jako například regionální zvyky a tradice, těšínské nářečí, lidové kroje, písně, regionální kuchyně, a taky multináboženství, ekumenismus, náboženská tolerance a krajina i přírodní památky. Ochrana tohoto

dědictví je důležitou úlohou pro dnešní lidi, kteří mají povinnost předat hodnoty budoucím generacím. Můžeme také konstatovat, že existuje přesvědčení, že kulturní dědictví regionu je částí polského dědictví, ale také společného dědictví sousedících národů a etnických, a taky náboženských, skupin, a kvůli tomu i evropského dědictví, jako elementu světového dědictví lidstva.

Porovnání výsledků dotazníkových průzkumů a informací získaných od respondentů s postuláty obsaženými ve dvaceti bodech Akčního plánu UNESCO, který tvoří přílohu ke Všeobecné deklaraci UNESCO o kulturní diverzitě z roku 2001, je základem pro tvrzení, že – ve vhodných proporcích, přiměřených lokálním podmínkám – doporučení UNESCO jsou realizována ve velké míře. V tomto kontextu je však těžké opomenout kritické připomínky respondentů, týkající se – podle jejich mínění – příliš nízké úrovně vzdělávání, věnovaného otázkám regionálního dědictví, a potřeby vypracování soudržné strategie ochrany a udržení kulturního dědictví za účelem usnadnění pokračování rozběhnutých iniciativ. Takový perspektivní způsob myšlení je dobrým příznakem pro budoucnost.

tłum. Joanna Grzeszek